

CONCEPȚIILE MILITARE ALE LUI NICOLAE BĂLCESCU, COROLAR AL ACȚIUNII SALE PENTRU UNITATEA ȘI INDEPENDENȚA NAȚIUNII ROMÂNE

General-maior EUGEN BANTEA,
directorul Centrului de Studii și Cercetări
de Istorie și Teorie Militară

În gândirea și fapta practică a celei mai fermecătoare figuri a renașterii românești de la mijlocul veacului trecut relația enunțată de titlul comunicării este de o evidență pleonasmică și adinc încrustată în conștiința publică. De aceea, mai mult decât a o releva ca atare, aș deplasa accentul pe o implicație a ei. Anume tocmai pe surprinzătoarele, la prima vedere, rezonanțe actuale ale concepțiilor militare cristalizate de Nicolae Bălcescu. Actualitate decurgînd tocmai din faptul că soluțiile pentru care el a militat erau corolarul unor năzuințe, cerințe, necesități perene ale colectivității naționale, anume postulatele independenței și unității naționale, fie ele azi împlinite și consolidate în ansamblu, dar aflătoare în răspîntiile acestei lumi a litigiilor și contencioaselor care este ultima treime a sec. al XX-lea ¹.

Actuală este în primul rînd viziunea bălcesciană a determinării fundamentale a fenomenului militar, modalitatea de abordare a problemelor războiului și armatei. El a afirmat ca o dominantă a concepției sale că vederile sale militare decurg din opțiunea sa politică, că analiza militară făcută de el și concluziile de ordin practic recomandate sînt o funcție a nevoilor dezvoltării politice a poporului român. Întregul conținut al acestor idei era explicit fundamentat pe viziunea revoluționară a celor mai înaintați pașoptiști. Strălucit exponent al lor, Bălcescu a văzut în preconizata dezvoltare a unui organism militar românesc propriu o pîrghie instrumentală indispensabilă izbăvirii și propășirii națiunii române, împlinirii țelurilor arzătoare care se puneau atunci : țeluri în care el îmbina naționalul și socialul într-o indisolubilă sudură, într-un spirit care, pe o treaptă superioară și cu înțelegerea superioară pe care ne-o conferă epoca și caracterul orînduirii noastre, rămîne mult actual. „Românismul nu se va putea dezvolta și scăpa de atîți vrăjmași ce-l apasă — scria el lui Ion Ghica din Pesta în iulie 1849 — pînă cînd ambele principate nu vor fi libere și nu vor organiza puterea lor armată [...] cu care să-și tragă cu sabia hotarile sale naționale. Puterea publică a unui stat organizat este singura garanție a sa. Dumnezeuul meu politic de mai multă vreme este puterea, este Iehova, Dumnezeuul armatelor. Este de trebuință a populariza între români aceste idei și a întoarce

¹ Cf. *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1975, p. 21—22, 829.

toată ținta lor națională către armă numai, căci numai cu dînsa se vor mîntui și vor fi mari și puternici“². Într-o scrisoare adresată lui Al. C. Golescu³, în anul 1850, Bălcescu nota : „La mission d'un gouvernement révolutionnaire est très simple : propager et armer la révolution, voilà son affaire. C'est-à-dire verser la révolution comme conviction dans l'âme du peuple, et après cela, lui mettre l'arme en main et lui dire : maintenant que tu as une croyance, sois prêt à mourir pour elle“⁴.

Necesitatea creării unor forțe armate românești era văzută de strălucitorul militant pentru libertate și independență pe un plan mai larg, al căilor și modalităților salvagădării existenței națiunii române, făuririi statului național deplin unitar, asigurării unor largi căi de afirmare și propășire a românimii. Mereu răsună în intervențiile lui precizarea că țelurile fundamentale naționale și sociale ale emancipării noastre vor putea fi atinse în principal prin propriile eforturi, că ele nu vor fi nicicum un „dar“ venit din afară, că eforturile îndelungate făcute pentru statornicirea existenței și propășirii țării condiționează o anumită conștiință de sine, indispensabilă menținerii achizițiilor naționale. În *România supt Mihai Voevod Viteazul*, relevînd tragedia obiectivă a domnitorului unificator și făcînd constatări generalizatoare pe marginea unei anumite măsuri diplomatice a voievodului, Bălcescu deplînge, privind țările române, acele „[...] oscilații nenorocite, dar neapărate, cînd un stat mic se afîă între altele mai mari și smîncit de dînsule. Asta este soarta nenorocită a națiilor care se bizuiesc în străini, iar nu în ele însași ; astfel a fost și va fi soarta țărilor române, cită vreme nu se vor împuternici prin unitatea națională. Străinul e totdeauna vătămător unei nații și facerile lui de bine chiar sînt rele mari“⁵. „[...] niciodată o nație nu se poate mîntui decît prin sine însași“⁶ — scria în studiul *Spătarul Ioan Cantacuzino*.

Văzînd în viitoarea putere armată a viitoarei României unitare un instrument de bază al cuceririi și asigurării suveranității ei, N. Bălcescu avea în vedere polarizarea forțelor internaționale ale vremii ; el făcea o ierarhizare între pericolele reprezentate de cele trei imperii vecine care asupreau colectivitatea națională românească și îi devastau potențele creatoare. Anume, sesizînd clar ceea ce am numi azi direcțiile principale de efort, el desemna în Austria și Rusia, cu armatele lor agresive, expansioniste, jefuitoare, contrarevoluționare, principalele forțe ostile străduințelor românești de eliberare națională și socială, de ascensiune pe treptele civilizației materiale și spirituale.

Dar fierbîntea dragoste, împinsă pînă la uitare de sine, a lui Nicolae Bălcescu pentru poporul său a fost departe de exclusivism național, străină de orice șovinism. Dimpotrivă, este pilduitor cum, într-o epocă în care abia se cristaliza, încă în sfere restrînse, concepția proletară

² N. Bălcescu, *Scrieri militare alese*, Editura militară a Ministerului Forțelor Armate ale R.P.R., București, 1957, p. 584.

³ Cf. Horia Nestorescu-Bălcești, *Nicolae Bălcescu — Bibliografie*, Editura enciclopedică română și Editura militară, București, 1971, p. 82.

⁴ Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol. II, Craiova, 1940, p. 219 ; N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, ed. G. Zane, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 280.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 194.

⁶ *Ibidem*, p. 94.

asupra corelației dintre patriotism și internaționalism, într-o viziune pe care Bălcescu nu o avea, militantul pașoptist român îmbina, pe o bază revoluționar-democrată, patriotismul cu respectul față de alte popoare, cu dorința de propășire a tuturor națiunilor. „Vrem să fim o nație una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misiune a împlini în omenire“⁷ — exclama el în *Mersul revoluției în istoria românilor*.

Și, referindu-ne la un citat reprodus mai sus, trebuie precizat că acolo „străinul“ temut de Bălcescu trebuie înțeles ca mari puteri străine expansioniste, reacționare, retrograde — în primul rând Rusia și Austria —, și în nici un caz națiuni în întregul lor sau elemente de altă origine conviețuind în spațiul geografic populat majoritar de români.

În acest spirit istoricul și omul politic, corelând opțiunea sa cu realități istorice și geografice, pune pe prim plan făurirea unei strînse prietenii și alianțe cu o națiune mică vecină, cea ungară, periclitată în esență de aceleași forțe externe ostile existenței poporului român⁸.

Din punct de vedere militar această orientare și-a găsit expresia în înfringutele eforturi depuse de un șir de revoluționari români, în frunte cu N. Bălcescu, plecați din Țara Românească după înfringerea revoluției, de a *înjgheba în Transilvania* un corp militar român de voluntari, care, într-un prim moment, trebuia să sprijine masiv lupta armată a revoluției maghiare împotriva trupelor invadatoare țariste și habsburgice, să fie o garanție armată a asigurării egalității în drepturi a românilor din Transilvania, pentru ca apoi, cu sprijinul noului stat ungar progresist revoluționar, forțele militare voluntare române să treacă munții spre a propulsa în celelalte țări române pe cale armată emanciparea națională și socială. „[...] les deux nations hongroise et roumaine, par leur position topographique, par la similitude de leurs intérêts et surtout par le danger dont toutes les deux sont menacées du côté du panslavisme, doivent s'entr'aider réciproquement et combattre aujourd'hui sous le même drapeau contre le panslavisme pour la défense de la liberté“⁹ — se consemna în convenția, ale cărei formulări fundamentale se datorau lui N. Bălcescu, convenție contractată între revoluționarii români și cei unguri, din păcate prea târziu, și aceasta nu din culpa revoluționarilor români. Același document era încheiat prin precizarea solemnă, aparținând vâdit lui N. Bălcescu și C. Bolliac, că legiunea militară română „se angajează să lupte pentru libertate și independență, dar niciodată împotriva naționalității vreunui popor, principiu care îi este tot atât de scump ca și bravei și mărinimoasei națiuni ungare“¹⁰.

Dealtminteri, ca și în alte privințe, episodul este semnificativ pentru relevarea legăturii dintre gândire și acțiune în activitatea lui Nicolae Bălcescu. Tratatивele și documentul ni-l prezintă, într-adevăr, în postura

⁷ N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, ediția G. Zane, București, 1940, p. 104—105.

⁸ Pentru detalii vezi Dan Berindei, *N. Bălcescu*, Editura Tineretului, București, 1969, p. 166 și urm.

⁹ Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol. II, p. 124.

¹⁰ *Ibidem*.

unuia din ctitorii diplomației românești moderne, căci ceea ce a dezbătut și formalizat el cu exponenții statului ungar a fost efectiv o manifestare *in nuce* a vocației suveranității românești de a contracta de-sine-stătător relații internaționale, și anume într-un domeniu vital ca acel al coope-rării militare independente, împotriva oricărei impietări străine.

Atît analiza istorică, cît și opiniile emise cu privire la prezent de patriotul revoluționar vehiculau intens opțiunea că statul român unitar și democratic pentru care milita trebuie să-și structureze astfel orga-nismele militare încît în cazul unor confruntări armate să poată angaja practic în bătălie întreaga națiune. Ținînd seama de diferențele de epocă, orînduire socială, ideologie și peisaj tehnologic față de situația de la mijlocul sec. al XIX-lea, se poate spune că în esență N. Bălcescu pre-co-niza pentru colectivitatea românească, ca modalitate fundamentală a apărării armate, ceea ce azi numim război al întregului popor, spărare națională generalizată. În primul și substanțialul său studiu special de istorie militară, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea princi-patului Valahiei pînă acum*, avem în acest sens celebra și concisa con-cluzie : „Românii, de la întemeierea principatului lor, au simțit tre-buința ce are un stat de o armată permanentă, armată care să fie gata la orice minut a reîmpinge pe vrăjmaș din orice parte s-ar ivi. Ei pricepură [...] și [...] că o asemenea armată nu se poate privi decît ca o avangardă a norodului, și că toată baza sistemului militar trebuie a sta într-o bună întocmire de o numeroasă rezervă națională ; pentru aceea au organizat ei de la început armata, miliția și ridicarea gloatelor, încît la dinșii tot românul se năștea cu datoria de a fi soldat și a apăra statul la vreme de nevoie, și cînd vrăjmașul călca pămîntul românesc, toată țeara tre-buia să fie în arme“¹¹.

Este caracteristică, împotriva prejudecăților vremii, N. Bălcescu socotea posibil, legitim și dezirabil ca și femeile să se avînte în războiul popular. Ne-o arată, de exemplu, inspiratele sale rînduri din *Mișcarea românilor din Ardeal în 1848* privind participarea transilvănenelor la revoluția și acțiunile armate conduse de Avram Iancu : „Femeile nu ră-măsese în urmă nici cu curajul, nici cu simțimentele naționale ; ele luară parte la toate primejdiile soților lor. Din vîrful munților ele arun-cau o ploaie de bolovani, cari răreau rîndurile vrăjmașești. Cîntecele lor nu erau ca mai înainte cîntece de dor și plăcere, ci cîntări pline de patriotism și de simțiment național“¹².

Ideile formulate la el, cu bogăție de argumente și patos, pentru pregătirea militară a întregii națiuni se întemeiau pe cîteva rațiuni, din-tre care principalele erau : caracterul revoluționar național și social al cauzei pe care urma să o deservească „sistema“ militară a statului român republican și democratic, caracter care, implicînd cea mai largă adeviziune de mase, permitea și ca ele să fie maxim atrase la acțiunea de apărare armată. De asemenea, istoricul și militantul pașoptist avea în vedere disponibilitățile absolute demografice și materiale ale poporului nostru.

¹¹ N. Bălcescu, *Opere, tomul I, partea I-a*, ediția G. Zane, p. 49. Vezi și C. I. Gulian, *Gîndirea social-politică a lui Nicolae Bălcescu*, Editura pentru litera-tură, București, 1954, p. 63.

¹² N. Bălcescu, *Opere, tomul I, partea I, partea a II-a*, ed. G. Zane, p. 129.

În privința ultimelor el avertiza pertinent : „Mărirea oștirii numai că nu ne-ar putea folosi nimic, ci încă ar fi o nenorocire pentru stat. Oștirile permanente au îndoitul defect de a fi prea costisitoare și de a răpi fără folos atâtea brațe agriculturii și industriei¹³. Pe lângă aceasta, mijloacele noastre nu ne-ar ierta a ține în picioare o oștire atît de numeroasă pe cît am avea trebuință. Toată speranța noastră este dar în organizarea rezervelor naționale“¹⁴

Totodată cerința unei pregătiri militare generale a populației și a utilizării, la nevoie, a unei maniere de război popular generalizat decurge pentru N. Bălcescu și din realitățile ambianței politico-statale în care era plasat spațiul geografic locuit de națiunea română, din marile decalaje cantitative existente între disponibilitățile noastre și cele ale oprimatorilor și agresorilor virtuali sau reali.

Raportînd la actualitate, sub aspect relativ, al unor proporții și corelații, într-o formă schimbată a rămas cîte ceva din esența circumstanțelor care au zămislit opiniile în materie ale lui Bălcescu. Ceea ce și face ca, dincolo de unele laturi depășite ale lor, principial recomanările sale privind soluția rezistenței armate de masă față de agresiunile străine să aibă solide corespondențe de teme în prezent, poate mai multe decît în trecutul apropiat.

Este limpede în acest sens că noua statuare legislativă a apărării naționale, efectuată sub impulsul politicii și doctrinei militare a Partidului Comunist Român, răspunde nevoilor și trăsăturilor stadiului de dezvoltare socialistă atins de țara noastră. În același timp analiza circumstanțiată a prevederilor cuprinse în legea apărării naționale vădește că ea s-a inspirat din cele mai valoroase tradiții de faptă și gîndire din trecutul militar al neamului, în cuprinsul căror tradiții un aport notabil a lăsat minunatul fruntaș pașoptist.

În strînsă conexiune cu concepția apărării de masă se aflau concluziile bălcesciene asupra factorilor de tărie militară, concretizați cu precădere la realitățile poporului nostru. Sub acest aspect fruntașul revoluționar a pus deseori în evidență însemnătatea excepțională a încărcăturii morale a luptătorilor și, deși nu s-a putut ridica pînă la înțelegerea materialist-istorică a vieții sociale și, în subsidiar, a fenomenului militar, a intuit și descifrat pătrunzător diverse izvoare ca și implicații ale factorului moral-politic. Astfel, determinînd cauzele involuției intervenite după sec. al XVI-lea în organismul militar și arta militară românească, în cazul concret al moldovenilor, el arăta în studiul care face „pendant“ celui amintit înainte, anume în *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpul mării lor*, că „Moldovenii căzînd cu totul supt suzeranitatea Porții, domnii, nemaiavînd a apăra libertatea și independența patriei ce [pe care — E.B.] le pierduseră, lăsară a scădea și a se demoraliza armata. Războaiele lor încetînd atunci a mai fi națio-

¹³ N. Bălcescu nu neagă aici necesitatea menținerii unei armate permanente, ci combate o supradozare a ei, considerarea ei drept element exclusiv al puterii armate a statului. Mai trebuie avut în vedere că pe vremea sa în armatele permanente durata serviciului militar era foarte mare raportată nu numai la parametrii actuali, ci și la factori biologici rămași neschimbați.

¹⁴ N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I, ed. G. Zane, p. 85.

nale, ei pierdură acel entuziasm care face pe tot poporul nebiruit, când el știe că se luptă pentru naționalitatea și libertatea sa¹⁵.

Pe același plan trebuie considerată relevarea dependenței țării militare de structura socială a statului, de gradul de echitate a ei, de gradul de libertate și justiție socială. N. Bălcescu explică decăderea generală a țărilor române de la sud și est de Carpați prin agravarea aservirii țăranilor (de reținut corelația, chiar dacă unele aspecte ale dinamicii istorice au fost oarecum absolutizate de autor), prin agravarea exploatarei exercitate asupra maselor producătoare. În *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele române în deosebite timpuri* el consemna: „De atunci poporul se făcu nesimțitor la glasul domnului și al boierilor, nu mai vru a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi și pentru o libertate de care el nu se poate bucura, și țeara, în loc de a se realța, merse cu grăbire spre scădenie. Timpuri nenorocite o compleșiră în urmă¹⁶. Și mai departe: „Căci vai de acele nații unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor! Ele pier!¹⁷.

De asemenea, în *Despre împroprietărirea țăranilor*, pledind pentru lichidarea exploatarei feudale sau semif feudale și transformarea țăranilor din aserviți în proprietari ai pământurilor muncite de ei — cerința fundamentală a propășirii social-economice a țărilor române pe atunci —, N. Bălcescu sublinia în felul următor consecințele militare ale unei schimbări revoluționare — în limitele epocii — a relațiilor agrare: „Oamenii de stat, istoricii, atît vechi cît și noi, toți se unesc a zice că dintre nații acelea ai căror locuitori posedă pămînturi au nemărginite avantagiuri asupra celor ai căror locuitori nu sînt decît simpli arendași¹⁸; acelea apără mai bine pămîntul nașterii lor, sînt mai bine pătrunse de simțămîntul național, se împotrivesc cu mai multă energie năvălirilor străine, într-un cuvînt acelea se unesc mai mult la interesele sacre ale patriei¹⁹.

Desigur, luate în ceea ce conțin ca esență și traduse în limbajul actualității, aceste postulate conferă și o fundamentare istorică implicațiilor de ordin militar ale imenselor eforturi prezente de rapidă dezvoltare și mutații ascendente economico-sociale, realizate într-o etapă matură a orînduirii noastre, care a lichidat exploatarea și asuprirea de clasă și acum integrează și dinamizează poporul român, laolaltă cu naționalitățile conlocuitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, în parcurgerea treptelor făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate.

În sfîrșit, rezonanță actuală neslăbită o are modalitatea în care N. Bălcescu a sluiit tratarea istoriei în general, a celei militare în special²⁰. Pe acest tărîm el a reunit mereu exigența față de adevărul științific cu o abordare militantă, revoluționară, a definit funcția educativă

¹⁵ N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea I, ed. G. Zane, p. 179.

¹⁶ *Ibidem*, p. 165.

¹⁷ *Ibidem*, p. 198.

¹⁸ Sub acest termen Bălcescu înțelegea pe țăranii lipsiți de pămînt și aserviți într-un fel sau altul proprietarului semifeudal.

¹⁹ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 271—272.

²⁰ O analiză mai detaliată la M. Ioanid și E. Bantea, *Probleme militare în opera lui Nicolae Bălcescu*, în *Studii și referate despre N. Bălcescu*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 120 și următoarele.

a istoriei, a cerut să se utilizeze datele ei pentru potențarea calităților militare ale națiunii române. Chintesența concepției sale în această privință este exprimată și în primele rînduri ale operei la elaborarea căreia l-au găsit și ultimele clipe de viață : „Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri s-au luptat atîta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri să deștepte în noi simțimentul datorinței ce avem d-a păstra și d-a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire !“²¹.

Nu rămîne de adăugat decît că cercetătorii și truditarii întru istoria ostășească a națiunii române au azi de fructificat valori infinit sporite în virtutea înzecirii „moștenirii“, a uriașului adaus făcut ei de poporul român în era sa socialistă de viață și propășire.

LES CONCEPTIONS MILITAIRES DE NICOLAS BĂLCESCU, COROLLAIRE DE SON ACTION POUR L'UNITÉ ET L'INDÉPENDANCE DE LA NATION ROUMAINE

Résumé

Ce qu'il y a de surprenant, à première vue, ce sont les résonances actuelles de ces conceptions. Bălcescu a mis en évidence la détermination révolutionnaire de ses formulations en matière militaire, il y unissait le national et le social en une indissoluble soudure. Expliquant la nécessité des forces armées de la future Roumanie indépendante et unie il insistait que l'émancipation sociale et nationale des Roumains serait accomplie d'abord par leurs propres efforts et ne saurait pas résulter que du jeu de la bienveillance des grandes puissances. Quant à celles-ci, il hiérarchisait le péril qu'elles représentaient pour l'identité nationale roumaine-considérant que la Russie et l'empire autrichien sont les plus maléfiques. De ce point de vue ont découlé ses efforts de forger une alliance militaire révolutionnaire roumano-hongroise contre le panslavisme. L'héritage scientifique, politique et idéologique de Bălcescu est aussi décelable dans la doctrine militaire roumaine actuelle de la défense nationale intégrale.

²¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1953, p. 25.